

Opponensi vélemény Buzási Enikő „A reprezentáció keretei és gyakorlata Nádasdy Ferenc országbíró és a 17. századi főnemesi elit műpártolásában” címmel benyújtott MTA doktori értekezéséről (Budapest 2021)

A főnemesi rétegnek a kora újkori magyarországi társadalom életében játszott kiemelkedő szerepe régóta közhelynek számít a történeti tudományok különböző ágainak művelői körében. Az elmúlt évtizedekben sok különböző részdiszciplínában indultak meg kutatások, amelyeknek köszönhetően egyre árnyaltabb kép bontakozik ki erről a fontos társadalmi csoportról. E kutatásokba illeszkedik Buzási Enikő most benyújtott értekezése, amely Nádasdy Ferenc személyére fókuszálva a 17. századi magyar arisztokraták megbízói praxisában érvényesülő reprezentációs szándék módozatait az elkészült műtárgy helyett a létrehozó szándékai középpontba állításával vizsgálja. Erre az újszerű módszertani megközelítésre azért is van szükség, mert az országbíró által létrehozott gyűjtemények széthullottak, a műtárgyak vagy megsemmisültek, vagy provenienciájuk bizonyíthatatlan. A kép töredezettsége miatt egy kiegyenlített mecénási monográfia megalkotása nem lehetséges, csupán a mecénási-habitus felvázolására van mód. A szerző végül is ez utóbbit vállalja fel értekezése bevezetőjében.

A Nádasdy Ferenc személyére vonatkozólag eddig feltárt forrásanyagból egy igen ambiciózus ember képe bontakozik ki, aki igen fiatalon igen magasra emelkedett (1655-ben 32 évesen lett a Magyar Királyság második világi méltósága, országbíró). A gyors karrier érvényesülési vágyát nem csillapította, talán ennek is köszönhető, hogy kortársai kevésbé kedvelték, és úgy látszik nemcsak ahhoz értett, hogy magyar pályatársait fordítsa maga ellen, hanem sikerült az uralkodói udvarban is népszerűtlenné tennie magát, nem csekély mértékben hozzájárulva ezzel a szomorú végjátékhoz. Bár a kortárs, és nyomában a történész köztudatban sokáig úgy élt, mint aki kiváló bécsi kapcsolatokkal rendelkezett, úgy tűnik, hogy ezek a kapcsolatok, amennyiben léteztek, kevésbé épültek személyes kontaktusra, inkább közvetítőkön, illetve levelezésen keresztül léteztek. Az is revideálásra került az utóbbi években, hogy a kor leggazdagabb magyar főúrnaként dúskált volna a pénzben (200 000 Ft-os évi jövedelme a valóságban inkább évi 80000 Ft volt, Felix Tobler), Pottendorf 1665. évi megvásárlásával pedig ő is a kor azon magyar főúrainak sorába került, akik növekvő kiadásaik fedezésére onnan szereztek készpénzt, ahonnan tudtak. Ugyanakkor az utolsó évek többoldalú kutatásainak köszönhetően Nádasdy Ferenc kora egyik legműveltebb magyar főúrnak nevezhető, aki magyar viszonyok között kivételes nagyságú könyvtárral rendelkezett. Az újabb becslések (Viskolcz Noémi kutatása) 4-5000 kötetre becsülik könyvei számát, amelyben a gróf érdeklődésének megfelelően, történelem, politikatörténet, államelmélet, egyház- és jogtörténet, természettudományok, különösen teológiai, továbbá matematikai és geometriai munkák voltak nagy számban megtalálhatók. Különlegesnek tekinthető nyomda-üzemeltetői működése, aminek köszönhetően 1666 és 1672 között 35 munka jelenhetett meg Bécsben, Pottendorfban és Lorettóban (Viskolcz Noémi). Gyűjtőtevékenysége egy jó ízléssel rendelkező, igényes és tudatos megrendelőt mutatnak (Kiss Erika és Buzási Enikő korábbi kutatásai). A Nádasdy udvarban foglalkoztatott zenészek pályarekonstrukciója pedig azt jelzi, hogy Nádasdy igyekezett a bécsi udvarban foglalkoztatott zenészeket biztosítani magának, udvara zenei élete pedig nagy vonalakban megegyezett osztrák-cseh főúri/főpapi udvarok zenei életével (Király Péter). Fontos és sok mindenről árulkodik, hogy legidősebb fiát 1670-ben egy olyan európai Kavalierstourra indította, amely igényességével, és nem utolsósorban költségeivel messze

kiemelkedik a hazai gyakorlatból, és a birodalmi arisztokrácia (alsó) szintjével egyenértékűnek nevezhető (Toma Katalin).

Ezt a képet teszi teljesebbé Buzási Enikő disszertációja az említett mecénási habitus felvázolásával, elsősorban Nádasdy képgyűjteményére, rezidenciáira, a gróf által alapított és finanszírozott egyházi intézményekre koncentrálva.

Mielőtt a tényleges eredmények ismertetésébe kezdenék, röviden a dolgozat alapját képező forrásfeltárásról szeretnék beszélni, hogy érzékeltessem a vállalkozás súlyosságát. A Nádasdy levéltár 1671 után szétesett, éppen azok a források maradtak meg csekély mértékben, különböző gyűjteményekbe szétszóródva, amelyek egy ilyen rekonstrukciónak alapját képezik (levelezések, szerződések, számadások, számlák). Még szerencse, hogy Nádasdy megrendelése lefogásakor nem egy esetben még folyamatban voltak, illetve a gróf, a kor gyakorlatának megfelelően késlekedett a kifizetéssel, így az Udvari Kamara, az Alsó-ausztriai Kamara és a Magyar Kamara levéltárai bőséggel tartalmaznak idevágó adatokat. A dolgozat forrásbázisát az Österreichisches Staatsarchivba és Magyar Országos Levéltárba került töredékes Nádasdy családi levéltáron túl elsősorban az előbb említett három kamarai levéltárból származó, eddig nem ismert levéltári anyag képezi: kamarai jelentések, kérelmek, elszámolások, kimutatások, jegyzőkönyvek. Ezek feltárása, elemzése az időrendbe rendezett iratanyagból nem csekély időráfordítással történt meg. A feltáró munka nagyságát csupán egyetlen példával szeretném illusztrálni: az Udvari Kamara központi állaga, a Hofffinanz Ungarn esetében 1670 ősze és 1684 vége (az elkobzott Nádasdy ingóságok sorsa ekkor zárul) közötti iratanyag mintegy 70 fasciculust, mai raktári rendben 167 dobozt jelent (r. Nr. 230./Kt. 526. – r. Nr. 300./Kt. 692), amelyhez társul még az Alsó-ausztriai Kamara hasonló mennyiségű anyaga, illetve az egyéb levéltári állagokban fellelhető iratok.

A szerző forrásfeltáró munkájának eredményeit, amelybe több évtizedes kutatói pálya tapasztalata összegződik, kilenc fejezetben foglalja össze, amelyeket három nagy egységbe fogott össze. Az első egység két fejezete, amely „Mesterek és megbízók” összefoglaló címet hordozza, a művészettörténet jól ismert megközelítési módján, a mesterfoglalkoztatáson keresztül vizsgálja Nádasdy Ferenc megrendelői működését. Ahhoz, hogy Nádasdy e téren kifejtett tevékenysége értelmezhetővé váljon, Buzási Enikő áttekintette a Nyugat-Magyarországon birtokos főurak 1630 és 1670 között e téren végzett működését. A Nádasdyval egy régióban élő főnemesek, az Esterházyak (Esterházy Miklós és Pál, utóbbi 1670-ig), Batthyányok (Batthyány I. Ádám), Pálffyok (Pálffy Pál, Pálffy IV. Miklós), Zrínyiek (már amennyit Zrínyi Miklósról tudni lehet) által foglalkoztatott mesterek számbavétele ad lehetőséget arra, hogy Nádasdy mesterfogadási gyakorlatát el tudja helyezni. A mesteralkalmazások adnak lehetőséget a szerzőnek arra, hogy bemutassa a lorettói szervita templom és kolostor kapcsán kibontakoztatott mecénási működést, amelyhez egy ideig tervbe volt véve egy családi mauzóleumként szolgáló sírkápolna építése (Szent Erzsébet-kápolna), és tartozott hozzá egy elkészült, de mára jóformán teljesen elpusztult hét stációs Rózsafüzér-káplár. A második nagy egység öt fejezete a reprezentált társadalmi szerep képzőművészeti eszközökkel való megjelenítését vizsgálja és az „Önkép – A reprezentált társadalmi szerep” összefoglaló címet kapta. Három fejezet Nádasdy Ferenc építőtevékenységéhez kapcsolódik, itt kerül sor a sárvári vár, a sopronkeresztúri kerti palota és a pottendorfi vár bemutatására. Külön fejezet tárgyalja egykor az árpási plébániatemplomban, ma a Győri Egyházmegye Kincstár és Könyvtárában őrzött Patrona Hungariae-képnek és Nádasdy Ferencnek a lehetséges kapcsolatát. Végezetül az utolsó egység Elias Wideman jól ismert, 1652-ben megjelent Magyar

Királyság egyházi és világi elitjét bemutató kötetével foglalkozik, amelynek háttérében szintén felsejlik Nádasdy alakja, illetve a Nádasdyhoz köthető Mausoleum-kötet címlapjának metszője kapcsán tesz új következtetéseket. A „Múltkép – megtervezett hagyomány” címet viselő harmadik egység két fejezete csupán laza szálakkal kötődik Nádasdy személyéhez, inkább két másik nyugat-dunántúli főúri család áll a középpontban. A Nádasdynál is felbukkanó, de sajnos egyelőre nem eléggé dokumentálható családmitológia kapcsán elsősorban Esterházy Pál Trophaeumával foglalkozik a szerző, illetve az utolsó fejezetben a Batthyányok hagyományteremtő technikája jelenik meg egy ferences kolostor számára rendelt képen, illetve egy üveg-serlegen, az ún. „Mátyás-serlegen” keresztül.

Mi az, amivel a disszertáció hozzájárul az eddigi Nádasdy-képhez? Mint történész nem tekintem feladatomnak az egyes művekre, művészekre tett megállapítások megerősítését vagy cáfolatát, inkább koncentrálnék azokra a megállapításokra, amelyek Nádasdy szélesebb körű, politikai és társadalmi életben játszott szerepe megértéséhez visznek közelebb.

Igen fontos eredmény az, amire a szerző a mesterfoglalkoztatás kapcsán jut. Az itt elvégzett igen adatgazdag, számos újdonságot és pontosítást tartalmazó elemzés végén megállapítja, hogy Nádasdy társainál gyakrabban élt udvari művész foglalkoztatásával, szemléletmást világos fogalma volt arról, hogy az udvari művész által alkotott tárgy hozzáadott reprezentációs értékkel rendelkezik, maga is a reprezentáció része. Mesterfoglalkoztatása másik jellemzője, hogy a befutott udvari művészek mellett (pl. festő Frans Luycx, Justus Susermanns, Jan Thomas) igyekezett olyan művészeket foglalkoztatni, akiket a bécsi arisztokrácia még nem fedezett fel, mint pl. a fiatal festő Benjamin Block, aki egykorú életrajzírója szerint 1659. évi Rómába utazása előtt három évig dolgozott Nádasdynak. A nem helyi, főleg bécsi iparosok foglalkoztatása mögött egy magasabb minőség utáni igény is megfogható, nem egyszer hiányszakmák képviselői kerülnek nála alkalmazásra, óráskok, hangszerkészítők, díszítő fémművesek. Némileg más gyakorlat fogható meg az ötvösöknél, ékszerészeknél, itt törekedett Nádasdy leginkább arra, hogy valóban neves mesterekkel dolgoztasson (minden más magyar főúrnál tudatosabb gyakorlat figyelhető meg nála).

Meglepő és további magyarázatra vár Nádasdy esetében, hogy vajon miért játszik reprezentációjában olyan csekély szerepet bécsi háza (a ház 1580 és 1646 közötti története, Nádasdy-birtoklástörténete, még dokumentálásra vár, de minden bizonnyal ekkor is a család birtokában lehetett, esetleg csak bérbe adták). A rendelkezésre álló házleltárak egy nem túl reprezentatív, nem túl gyakran használt ingatlant sejtetnek. Ez mögött talán Nádasdy udvarban való korlátozott jelenléte húzódik meg, a hiányzó személyes kontaktusok, amelyek az országbíró huzamos bécsi tartózkodását nem teszik szükségessé. Azt sem szabad feledni, hogy az 1683 előtt Bécs és a bécsi jelenlét jelentősége valószínűleg más, mint az 1683 utáni jelenlét, amikor városi (téli) és város közeli (nyári) palota birtoklása a Habsburg Monarchián belül elfoglalt társadalmi helyzet egyértelmű kifejezőjévé vált. Ez adhatja a magyarázatot Esterházy Pál nagyszabású bécsi építkezésének a század végén, és a Batthyány II. Ádám tulajdonszerzésének ugyanebben az időben.

Az aprólékos adatfeltárás révén minden eddiginél világosabban áll előttünk Nádasdy építető tevékenysége, amely mögött tudatos koncepció sejlik fel (fő elemei: sárvári vár, sopronkeresztúri kerti palota, lékai ágostonos kolostor és templom, lorettói kolostor és templom). E téren nem törekszik forradalmi újításra, leginkább a bécsi építészársadalom két vezető mestere, a más magyar nagyuraknak, Battyány I. Ádámnak és Pálffy Pálnak is dolgozó

Carlo Martino Carlone és Philiberto Lucchese szolgálatait vette igénybe, illetve nagy mértékben támaszkodott házi építőmesterére, Pietro Orsolinora. Fontos mindaz, amit a szerző a Nádasdy által finanszírozott két kolostor kapcsán papírra vet. Nádasdy e téren kifejtett működése mögött nyilván az húzódik meg, hogy miután 1643 őszén katolizált, a frissen megtért, hitét buzgón gyakorló, képzőművészeti közlés iránt érzékeny személyiség új hite külső megjelenítésére is törekedett. Ezt szolgálta a lorettói szervita kolostor és templom nagyszabású kiépítése, illetve a lékai ágostonos kolostor és templom alapítása. Izgalmas, hogy kezdetben Lorettót szánta maga és családtagjai temetkezőhelyének, és elképzelése csak később módosult és a tervezett Szent Erzsébet-sírkápolna helyett végül Lékán épült meg a családi mauzóleum.

Ahogy fontos az is, hogy pontosan felrajzolódik az országbíró rezidenciáinak szerepköre, törekvése, hogy külön karaktert adjon nekik. Az ősi családi vár Sárvár egyfajta Stamburgként szolgált. Egyszerre volt feladata hirdetni a Nádasdy család családi hírnevét, tisztelegni az elődök katonai és politikai pályája előtt és szolgálni a Magyar Királyság országbírójának, második világi méltóságának, 1667-től társhelytartójának hivatali rezidenciájául, amely egyúttal a tervezett hitbizományhoz tartozó családi kincstár őrzőhelye lett volna. Itt ugyanakkor le kell szögezni, hogy az országbíró szolid sárvári tartózkodásai nem erősítik meg a hivatali rezidencia jellegét, hisz a Nádasdy-kutatócsoport által összeállított itineráriumban alig-alig található Sárvárra utaló nyom. Az évszázadok óta Kanizsai-Nádasdy tulajdonban lévő Sárvárral szemben a frissen beszerzett alsó-ausztriai Pottendorf a jelent testesíti meg, amely zálogba vételétől kezdve (1660) a gróf és családja fő tartózkodási helyéül szolgál, és ahol a gróf elsősorban saját társadalmi szerepét, egyéni törekvéseit kívánta megjeleníteni. Ezek közül az egyik legizgalmasabb, a szerző meglátása szerint 1665 után, viszonylag rövid idő alatt kialakított Kunstkammer, amely egyedi volta miatt alkalmas volt státuszának erősítésére, a személye iránti figyelem felkeltésére, a Kunstkammer ugyanis, ha nem tudományban elmélyült személy hozza létre, akkor többnyire uralkodói vagy hercegi alapításban jött létre. Az 1669-ben, még Nádasdy életében felvett leltár alkalmas volt ugyanakkor a vár helyiségrekonstrukciójára – amely a disszertáció fontos eredményének számít –, a család életvitelének jobb megismerésére, és a leltárak nyomán a vár ikonográfiai programja is kirajzolódott. Némileg meglepő, de érthető a szerző felismerésének magyarázata nyomán, miszerint a magyar királyok kanonikus ábrázolását megteremtő Mausoleum-kötet kiadója miért nem készítettett magyar királyszerű sorozatot, hanem helyette császársorozat fogadja az érkezőket, az uralkodó ábrázolásokat pedig egy 39 portréból álló kortárs galéria egészíti ki, amely Nádasdy helyét hivatott a kortársak között kijelölni. Az udvari arisztokráciához való tartozás igényével magyarázható az 1668.évi uralkodói látogatás emlékét őrző Kaiserzimmer elnevezés, amely teljesen egyedi példa a magyar főúri rezidenciák esetében, gyakori viszont a Habsburg Monarchia világi és egyházi rezidenciáin. Ez a fogalomhasználat is jól mutatja, hogy Nádasdyban milyen erősen élt az igény az udvari beilleszkedésre: Pottendorfon olyan rezidenciát törekedett létrehozni, amely egy szinten áll az osztrák főnemesség vidéki rezidenciáival.

Ez a kettősség jól illusztrálja azt az útkeresést, amely Nádasdy életét meghatározta és megmutatja az arra adott választ. Élt benne az igény a monarchiaszintű elismertség elérésére, az udvari arisztokráciába való bekerülésre, ugyanakkor tisztában volt vele, hogy az összetett államon belüli helyét Magyar Királyságbeli, magyar rendiségben belüli pozíciója adja. Ha teret veszít itthon, az veszélybe sodorhatja udvari pozícióját is. Hogy a két különböző üzenetű rezidencia működőképes megoldás lett volna hosszú távon, attól tartok már soha nem fogjuk megtudni. Mindenesetre érdekes, hogy Nádasdy példája ezen a téren követőkre a későbbiekben

nem akadt, bár könnyen elképzelhető, hogy a bécsi városban belüli palota felértékelődése feleslegessé tette ezen a téren tett erőfeszítéseket.

Izgalmas a Wiedeman-féle 1652. évi *Icones* kötethez kapcsolódó elemzés is. A szerző által felvázolt elképzelés lehetővé teszi, hogy a Wiedeman-kötetet, az 1659-ben megjelentetett Révay Péter-féle *De Monarchiát*, illetve a magyar vezérek és királyok reprezentatív galériáját, a Mausoleumot egy következetes, összefüggő mecénás-program részének tekintsük, ahol a családi múlt integrálódik a rendi-nemesi identitástudatba, és amely művekben a rendi jogok letéteményeseként jelen van a nemesi alkotmány jelképe, a Szent Korona.

A családi múlt ápolása, a leszármazás számon tartása a kora újkorban nem öncélú tevékenység volt, az öröklési rend tisztázásán túl a jelen generáció számára fontos legitimáló eszközként is működött. Magyarországon a 17. század második felében kibontakozó eredettörténet-kutatás és eredet-konstruálásban Nádasdy csupán szerényebb szerepet vállalt, itt a kezdeményező szerep úgy tűnik, hogy inkább Esterházy Pál volt. Azé az Esterházyé, aki sok ponton sikerrel valósította Nádasdy álmát, a monarchiabeli elitbe való beilleszkedést, és akinek a működése évszázadokra megalapozta az Esterházy család monarchián belüli imázsát. A disszertációt olvasva Esterházy nem egyszerű epigonként jelenik meg, hanem több ponton egyedi elképzelésekkel rendelkező személyiségként bukkan fel. Minden jel szerint *Kunstammer* alapítása megelőzte Nádasdy ilyen irányú törekvéseit, és Buzási Enikő okfejtése nyomán egyértelműnek tűnik, hogy genealógiai aktivitása is a legkorábbi magyarországi kezdeményezések közé tartozik (egyidős Zrínyi Miklós kezdeményezéseivel). További kutatások tisztázhatják, hogy a családi múlt, az ősök emlékének ápolása egy-egy család nemesi társadalmon belüli helyének erősítésén túl, hogy segítette a kora újkori rendi-tartományi öntudat formálását. Talán nem véletlen, hogy míg a frissen felemelkedő Esterházy erőfeszítései saját családi múltjának (akár fiktív) dokumentálására irányultak, addig Nádasdy a Mausoleumon át már egy szélesebb közösség, a magyar nemesség múltját tárta az európai érdeklődők elé. A fentebb leírtak tükrében izgalmas lenne tudni, hogy miként látja a szerző Nádasdy Ferenc és Esterházy Pál kapcsolatát, mennyire mozognak együtt mecénási működésük, érezhetők-e eltérő súlypontok az 1670-ig terjedő párhuzamos pályaszakaszokban?

Ha mérlegre tesszük Nádasdy önreprezentációját, akkor egy családi múltjára büszke, annak jelentőségét felismerő nagyurat látunk, aki mesterválasztásaival, rezidencia kialakításaival, könyvmecenatúrájával azon főúri csoport képviselőjének tekinthető, amely Magyar Királyság jövőjét a Habsburg Monarchián belül képzelel el, de egy olyan országot akar, amely rendi állami kereteit megőrizte. A dolgozat egésze azt sugározza, amely felé a mai történeti kutatás is hajlik (és amit már Benczédi László is korábban gyanított), hogy Nádasdy kevésbé volt részese az 1665 után kibontakozó, a Magyar Királyságot más koordináták között elképzelő, Wesselényi Ferencről elnevezett mozgalomnak, inkább csak egyfajta „Mitläufer“-nek tekinthető, akit az események magával sodortak, és aki részt vett a mozgalomban, mert mindenki részt benne.

A dolgozat forrásairól már esett szó. Érdemes néhány szót ejteni a disszertációban alkalmazott tudományos eszköztárról és módszertanról. Levéltárosként mindig is nagy érdeklődéssel szemléltem a művészettörténészek kutatási technikáját, ahogy a leghetetlenebb forrástípusokat, mint például kiosztott gyertyákról és cipókról készített kimutatásokat böngészik át, és a fellelt aprócska mozaikokból azután képesek felépíteni egy-egy képzőművészeti mű keletkezéstörténetét. Ez a munkamódszer jól megfigyelhető Buzási Enikő értekezésében is. Az egyik oldalon hihetetlen szorgalom és precizitás, a legapróbb adatok

megbecsülése, gondos mérlegelése tapasztalható. Jó példa erre a mesteralkalmazások fejezetben összegyűjtött adattömeg, vagy éppen a lorettói kegytemplom oltárainak építéstörténete. A másik oldalon ellenpontként merész, de jól átgondolt elemekből felépített hipotézisek jelennek meg, amelyek mögött a források tisztelete és tegyük hozzá, egy kutatói élet tapasztalata áll. Ez a kettősség adja a dolgozat legfőbb értékét. E kettősség nélkül nem készülhetett volna el a disszertáció, a töredékesen fennmaradt források lehetetlenné teszik a más módon való eredményes munkát.

A dicséret mellett a bíráló feladata kritikai észrevételek tétele. A disszertáció szerkezete jól átgondolt, gondosan megszerkesztett. E téren egy kis hiányérzetet legfeljebb az okozott, hogy az értekezés végéről hiányzik az összefoglaló, amely mintegy esszenciáját adná korábban papírra vetetteknek. Nem lenne baj, ha a disszertáció írója válaszában röviden összefoglalná legfontosabb eredményeit. Vajon mindaz, ami fentebb Nádasdy Ferencről a bírálótól elhangzott, elfogadható-e számára.

Az árpási Köpenyes Madonna kép keletkezéstörténete és megrendelője kapcsán a szerző igen gondosan felépített, ötletes megoldást vázol fel (283–313. oldal). Néhány ponton azonban kétségek fogalmazódnak meg bennem. Az egyik ilyen az eredeti őrzési hely kérdése. Nem érzem teljesen meggyőzőnek az érvelést, hogy az oltárkép csak a győri ferencesekhez köthető. Igaz, Nádasdy fontos donátora volt az 1654-ben leégett győri ferences templomnak, de egyelőre a kép győri elhelyezését közvetlenül semmi nem bizonyítja. Ezen a téren nem hozott megoldást, hogy néhány évvel ezelőtt előkerült a győri ferences rendház Pozsonyi Kerületi Levéltárban őrzött mariánus tartományi levéltárból évtizedek óta hiányzó ladulája (Lad. 4., mai őrzési hely Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, Győr). És bár nincs közvetlen bizonyíték a kép nagyszombati ferences vagy klarissza kolostorhoz kapcsolására, de az 1666-ban ugyancsak súlyos károkat szenvedett nagyszombati ferences kolostorról azt írja Babcsánszky Didák nevével fémjelzett, 1680-ból származó rendtartomány leírás (Pozsonyi Kerületi Levéltár, Mariánus Provincia Levéltára), hogy a tűzvész után különböző benefaktorok segítségével épült újjá. Miért ne tehetett volna valami jót a Magyar Királyság második méltósága az egyik legjelentősebb ferences kolostorral? (Ez persze az 1664 előtti datálást sodorja veszélybe). A gondolatot folytatva, ha a 17. század végén készült Szent Jakab oltárkép Nagyszombatból került Árpásra, akkor nem zárható ki, hogy más oltárkép onnan, hasonló csatornán át érkezett a faluba. Az apácák kegyúri működése inkább tűnik elfogadható magyarázatnak a kép Árpásra kerüléséhez. Bár a 18. század közepétől ez a kegyúri jog vitatott, korábbi megléte valószínűsíthető, 1735-ben a vizitátor egyértelműen őket jelöli meg kegyúrként, 1748-as vizitáció alkalmával pedig az kerül a jegyzőkönyvbe, hogy maguknak vindikálják a „jus praesetandi” a másik részbirtokos földesúrral Eszterházy (Ferenc) gróffal szemben. Matusek András győri püspöki helynök közreműködésére, aki a győri ferencesek szindikusa is volt, eddig nincs bizonyíték. Neki magának közvetlen kapcsolata Mórichidával nem volt, és eddig nem került elő levéltári bizonyíték arra nézve, hogy liturgikus tárgyakat közvetített volna a hiányt szenvedő plébániák fele (vikáriusi működése legalább részben dokumentálható a Győri Egyházmegyei Levéltárban őrzött Keresztély Ágost-féle iratanyagban). Új, releváns levéltári forrás előkerüléséig úgy vélem az árpási kép rejtélyére nem lehet végső megoldást találni, és legfeljebb újabb és újabb gondolati konstrukciók fognak születni.

A festményen megjelenő két magyar infulás főpap azonosítása sem egyértelmű. Ha valóban az a bizonyos 1663. június 1–3. közötti esemény az alap, akkor nehezen magyarázható, hogy az uralkodó mellett tartózkodó, magyar ügyekben befolyással bíró Szelepcsényi György magyar

udvari kancellár miért hiányzik a képről. Már csak azért is, mert Szelepcsényi nem csupán a magyar udvari kancellár fontos pozícióját birtokolja ekkor, de 1657-től kalocsai érsek is, így a magyar katolikus egyház második méltóságát tölti be, mind rangban, mind befolyásban egyértelműen megelőzi Széchényi Györgyöt. Ehhez járul még az életkor problémája. Nem tartom mindent eldöntőnek Szelepcsényi (Szelepchény) György életkorára tett észrevételt és erre alapozva kizárását a képen szereplő főpapok közül. Bár a mariazei síremlékre 92 év került fel életkor gyanánt, de ezt a megállapítást számos adat látszik cáfolni. Már a római Collegium et Germanicum 1627. december 10-én felvett anyakönyvi bejegyzése kétségesé teszi, amely az érkező kispapot 23/24 évesnek mondja (elég hihetetlennek tűnik, hogy több mint tíz évet tévedjenek életkorát illetően). A Szelepcsényi 1649. évi nyitrai püspöki kánoni perében meghallgatott tanúk a jelöltet 45 évesnek vallják. A kérdést pedig eldönteni látszik Szelepcsényi egyik saját megnyilvánulása, ugyanis 1667. március 17-én Besztercebányán kelt levele utóiratában maga Szelepcsényi írja Rottal Jánosnak, hogy „Én is már második napja, hogy heverek, de Isten segítségével ha az climactericus hatvanhárom esztendő, ellenségemet meggyőztem, 13 praesentis, hiszem Istent, az márciust is meggyőzöm.” Azaz Szelepcsényi saját bevallása szerint 1667. március 13-án betöltötte a kor felfogása szerint veszélyesnek ítélt 63. életévét. Saját kijelentésére támaszkodva születésnapját 1604. március 13-ában lehet megállapítani. Szelepcsényi kánoni pereit nyomtatásban közlétező Tusor Péter a pontos napi adatot nem fogadja el perdöntőnek, és úgy vélekedik, hogy a pontos dátum Szelepcsényi által választott, de magát az 1604. évet nem vitatja (Tusor Péter: „Catholicos ad spem erigendo.” Lósy Imre, Lippay György és Szelepchény György vatikáni processusai (1625–1666). Budapest-Róma 2022. 149–150. Elérhető a Fraknoi Kutatócsoport honlapján, https://institutumfraknoi.hu/sites/default/files/2021-09/%23_0.pdf). Ha elfogadjuk az 1604-es évet, akkor a kép készültékor (1663) 59 éves lett volna, négy évvel fiatalabb, mint Lippay György.

Egy ilyen terjedelmű, ilyen mennyiségű forrást mozgó munka esetében menthetetlen, hogy kisebb pontatlanságok ne maradjanak a szövegben. A mesterfoglalkoztatások kapcsán párhuzamként felhozott Esterházy Pál nem nyert titkos tanácsosi címet 1661–1662-ben, erre még jó másfél évtizedet kellett várnia, csak 1679. június 26-án nyerte el a méltóságot (17. és 242. old.). 1662. március 1-én tartott vegyes, Titkos Tanács és Magyar Tanács ülésen ezért is Zrínyivel ellentétben nem a titkos tanácsosok között foglal helyet, hanem a magyar tanácsosok között, egyébként Nádasdyhoz hasonlóan, aki néhány hónap múlva fogja az akkor még komoly presztízsértékkel járó címet elnyerni.

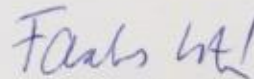
Még két apróbb észrevétel. Az 1670 előtti uralkodó látogatások feltérképezéséhez szükséges lenne az uralkodó országgyűlések alatti Magyar Királyságbeli tartózkodásainak feldolgozása. Az országgyűlésekről készített követi naplók néhány ponton gazdagítják erre vonatkozó ismereteinket. III. Ferdinánd például 1638. február 23-án, majd közel tíz évvel később, 1647. január 17-én újra Stomfán járt Pálffy Pálnál. 1638. február 3-án az uralkodó elindult Magyaróvár megtekintésére, de csak Köpcsényig jutott, ahol a Liszthyek vendége volt. 1655 tavaszán a császári pár a Pálffyak közelben fekvő kastélyát, Vörösköt látogatta meg. Érdemes lenne utánajárni, hogy amikor 1659-ben az országgyűlés alatt I. Lipót a Pálffyak vár alatti palotájában szállt meg, a tartózkodásának maradt-e valami tartós nyoma (például Kaiserzimmer elnevezés formájában).

Nádasdy helytartói méltósága kapcsán fontos szem előtt tartani, hogy társhelytartó volt, hiszen a méltóságot Szelepcsényivel megosztva viselte. Az esztergomi érsek és az országbíró együttes

kinevezése teljesen bevett gyakorlatnak számított a 17. században, több alkalommal is sor került ilyesfajta megosztásra. Az is fontos, hogy amint maga Nádasdy írta az egyik levelében „pro interim” szólt a kinevezés, az új nádor megválasztásáig, amelynek gyors bekövetkeztével számolt a közvélemény, a korábbi évek gyakorlatához hasonlóan.

Összességében Buzási Enikő értekezése Nádasdy Ferencről eddig nyert ismereteket új, eddig nem ismert adatokkal, megállapításokkal gazdagítja, azokat egységes képpé formálja. A dolgozat alapján Nádasdy egy képi nyelvezettel kiválóan bánó, a különböző képzőművészeti ágak reprezentációs hasznosítását remekül ismerő főúr volt, aki többek között korán felismerte az arcképben rejlő reprezentációs lehetőségeket és kiváló érzéssel bírt az ikonográfiai keretbe ágyazott közlésekre (szerző megállapításai). Az elmondottakra tekintettel messzemenőleg javaslom a dolgozatot nyilvános vitára bocsátását.

Budapest, 2022. január 4.

Fazekas István